

ข้อสันนิษฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับมัสยิดหลังแรกในแผ่นดินสยาม

รับบทความ : 6 กุมภาพันธ์ 2563 ■ แก้ไขบทความ : 25 เมษายน 2563 ■ ตอบรับบทความ : 30 เมษายน 2563

*อีเมล ผู้เขียนหลัก: mslamsalee@yahoo.com

สมาน อีสมาแอล¹

อับดุลเลาะ หนู่มสุข²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและอภิปรายบทบาทของการก่อตั้งชุมชนมุสลิมในสมัยสุโขทัยจากหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งปัจจุบันถูกเก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร ด้านเหนือชั้นบนในห้องที่ใช้แสดงศิลปะสมัยสุโขทัยเพื่อเก็บไว้เป็นประโยชน์ในการศึกษาด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาภาคเอกสารจากศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหงด้านที่ 3 บรรทัดที่ 2 จารึกไว้ว่า “เบื้องตั้นนอนเมืองสุโขทัยนี้มีตลาดปสาน มีพระอนะ มีปราสาท” ศึกษาเปรียบเทียบกับข้อความในศิลาจารึกหลักเดียวกันด้านที่ 2 ที่จารึกไว้ว่า “กลางเมืองสุโขทัยนี้มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัฐารศ” ศึกษาความหมายของพระอนะที่จารึกไว้ต่อจากตลาดปสานในบรรทัดเดียวกันของด้านที่ 3 บรรทัดที่ 2 แล้วนำมาเปรียบเทียบกับแผนที่โบราณและจดหมายเหตุต่าง ๆ ทั้งจากภายในประเทศและจากต่างประเทศเพื่อตามหาชุมชนมุสลิมที่ตั้งอยู่ใกล้กับตลาดปสานว่าเป็นตำบลฤๅษีชุมหรือไม่ ? ทำไมเรียกว่าฤๅษีชุม ? คำว่าฤๅษีชุมนั้นมีข้อบ่งชี้ถึงมุสลิมหรือไม่ ? ทำไมจึงเปลี่ยนชื่อจากวัดฤๅษีชุมเป็นวัดศรีชุม ? และวิเคราะห์เกี่ยวกับการดำรงอยู่และการหายไปของมุสลิมย่านตลาดปสานในตำบลฤๅษีชุม

คำสำคัญ : สยาม, มัสยิด, ปสาน, พระอนะ, วัดศรีชุม

¹นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

²Ph.D (อศุลลุดดีน) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี อีเมล : abujabir96@gmail.com

Historical Assumptions about the First Mosque in Siam Country

Received: February 6, 2020; ■ Revised: April 25, 2020; ■ Accepted: April 30, 2020

Author E-mail: mslamsalee@yahoo.com

Saman Isma-al¹

Abdullah Numsuk²

Abstract

The purpose of this research was to study and discuss in the role of the establishment of the Muslim community in the Sukhothai period, based on the evidence presented in the first inscription stone of The King Ramkhamhaeng. It is currently stored in the National Museum Phranakorn in the north side of upper part, in the room where the Sukhothai art shows are kept for the benefit of historical and archaeological studies. This research is a qualitative research by studying the document from the first inscription of the King Ramkhamhaeng inscription in side 3, line 2 which was inscribed that "At the foot of the city of Sukhothai, there is Pasan market, there is a Bhra Achchana, there is castle". Compared with the text in the same stone inscription on the second part that was inscribed, "The middle of city Sukhothai, there is Pihar, there is Golden Buddha image, and there is Bhra Aththaroth". Study the meaning of the inscription name of "Ach Cha Na" which was inscribed after name of Pasan Market in the same line of the third side, line 2 and compare with ancient maps and archives from both domestic and foreign to find out a Muslim community located near Pasan market. Is there considered as district Ruesi-chum? Why was it called Ruesi-chum?, Has the name Ruesi-chum gotten any indications with Muslim cultures?, Was the name changed from Wad Ruesi-chum to wad Sri-chum?, and analysis in existence and disappearance of Muslims in the area of Pasan market in Ruesri-chum district.

Keywords : Siam, Masjid, Basan, Bhra Achchana, Srichum.

¹Ph.D. Candidate. Islamic Studies. Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani, Thailand.

²Ph.D. (Creed) Assistant Professor at Faculty of Islamic Sciences. Prince of Songkla University, Pattani, Thailand.

E-Mail: abujabir96@gmail.com

บทนำ

การดำรงอยู่ของมุสลิมในอาณาจักรสุโขทัย นับเป็นข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับความเป็นมาของสยามและการดำรงอยู่ของสยามนับแต่เริ่มต้นมาจนถึงการเปลี่ยนการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย และการเปลี่ยนแปลงชื่อประเทศจากสยามเป็นประเทศไทยมาจนถึงปัจจุบัน ตลอดเวลาอันยาวนานนั้นพบว่ามุสลิมคือองค์ประกอบสำคัญในการร่วมก่อตั้งและการดำรงอยู่ของประเทศเสมอมา แต่การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยหลังการประกาศใช้นโยบายรัฐนิยมในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 มาจนถึงปัจจุบันนี้ พบการขาดหายไปของประวัติศาสตร์อิสลามและมุสลิมในสยามอันเป็นที่มาของความรู้สึกแปลกแยก ขัดแย้ง และความรุนแรงต่าง ๆ ที่กระทำต่อชนชาติเดียวกันในพื้นที่ที่มีความแตกต่างทางด้านภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมของสังคมไทยที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรมเป็นทุนเดิมนับแต่ก่อนการเริ่มต้นของประเทศสยามมาจนถึงปัจจุบัน

ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้จึงเป็นเพียงบางส่วนจากข้อค้นพบทั้งหมดในงานวิจัยองค์รวมตามหัวข้อใหญ่ของวิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทของมุสลิมทางการเมือง การปกครอง และวัฒนธรรมของสยาม : ศึกษาเฉพาะกรณีบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์จากเชื้อสายมุสลิมสุนีย์และชีอะฮ์ในสยาม” ศีลาจารึกหลักที่หนึ่งของพ่อขุนรามคำแหงระบุว่า “เบื้องดินนอนเมืองสุโขทัยนี้มีตลาดปสาน” ซึ่งภาษาอูรดูอันมีรากฐานมาจากภาษาอาหรับ เปอร์เซีย และฮินดี เรียกตลาดนี้ว่า “บาซาร์” และยังคงเรียกตลาดนี้ว่า “บะซาร์” มาจนถึงทุกวันนี้ในประเทศปากีสถานที่มีประชากรส่วนมากเป็นมุสลิมและใช้ภาษาอูรดูเป็นภาษาราชการมานับแต่ต้นราชวงศ์โมกุล หรือก่อนหน้านั้นในยุคปกครองของสุลต่านแห่งเดลี จึงพบข้อบ่งชี้ถึงการมี

ตัวตนของมุสลิมในอาณาจักรสุโขทัยนับแต่เริ่มสร้างเนื่องจากมีข้อมูลจากจดหมายเหตุเรื่องพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับกรุงจีน และ นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน พ.ศ. 2507 / ค.ศ. 1964 ระบุว่า “เสียมหลอกก็อยู่ฝ่ายตะวันออกเมืองกวางหล่า เชียงหวนอน (เชียงใต้) เมืองกั๋งพู๊ฮาย (กัมพูชา) ครั่งโบราณมี ๒ ก๊ก เสียม(สยาม คือ สุโขทัย)ก๊กหนึ่ง หลอกฮก(ละโว้) ก๊กหนึ่ง อาณาเขตพื้นลิ้นเศษ (นับกั๋งเท่าแต่ ๑ ถึง ๒๖๐ กั๋งเท่าจึงเรียกว่า ลิ้น) ปลายแดนมีภูเขาล้อมตลอด...” (สุดใจ ตัฒฑากาศ. 2507. เสียมหลอกก. น. 5)

โดยสยามนี้มีกล่าวอยู่ในเอกสารมลายูด้วย จึงมีความเชื่อมโยงระหว่างชาวมลายู ขอม จาม เขมร และมอญเข้าด้วยกันตามเรื่องราวในอิกายัตปาตานี และอิกายัตมะโรงมหาวังสา อีกทั้งยังเป็นแหล่งอพยพของคนไทยจากอาณาจักรน่านเจ้า หรือ “ต้าลี” โดยเฉพาะช่วงต้นราชวงศ์หยวนของจีน (พ.ศ. 1814 – 1911 / ค.ศ. 1271-1368) ในฐานะของผู้พิชิตในช่วงเวลาที่จักรวรรดิมองโกลกำลังขยายอิทธิพล และในฐานะของผู้ถูกขับไล่ลงมาจากจีนพร้อมกับชาวมองโกลในสมัยราชวงศ์หมิงของจีน (พ.ศ. 1911 – 2187 / ค.ศ. 1368 – 1644)

ในช่วงต้นราชวงศ์หยวนนั้นมาร์โคโพลเดินทางผ่าน “ต้าลี” ก่อนกลับเมือง “เวนิส” ประเทศอิตาลี แต่บันทึกของเขาออกเสียงชื่อเมืองว่า “หย่าซือ” เขาเล่าว่า “นอกจากประชากรชาวซาราเซ็น(มุสลิม) และพวกบูชาเทวรูปแล้ว ยังมีอีกส่วนน้อยที่เป็นชาวคริสต์นิกายเนสโทเรียน” (Marco Polo, 1903, 66–69)

ซึ่งบันทึกของเขาได้ถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษ แก์ไซ และอธิบายเชิงอรรถโดย พันเอก เซอร์ เฮนรี โยล (Colonel Sir Henry Yule) ซึ่งอธิบายเสริมไว้ในเชิงอรรถว่า ยุคนั้น “ต้าลี” มีผู้ปกครองเป็นมุสลิมและประชากรส่วนมากเป็นมุสลิม ซึ่งผู้รู้ชาวจีนเล่าว่าชาวมุสลิมใน “ต้าลี” หรือ “น่านเจ้า” คือพันธมิตรสุดท้าย

ของราชวงศ์หยวนก่อนถูกกองทัพจีนภายใต้การนำของจักรพรรดิจูหยวนจางซึ่งเป็นปฐมจักรพรรดิแห่งราชวงศ์หมิงเข้ารุกรานและขับไล่มองโกลกับพันธมิตรคนไทยทั้งมุสลิมและพุทธในอาณาจักรต้าลี่ให้ถอยร่นลงมาสู่ประเทศไทย

จักรพรรดิคุปโล่ข่านสถาปนาราชวงศ์หยวนแล้ว ทรงสถาปนาให้ซัยยิด อาจาล ชัมชุดดิน เป็นกษัตริย์ปกครองต้าลี่ต่อไป และยังคงสืบสันตติวงศ์ปกครอง “ต้าลี่” ตลอดมาจนถึงช่วงที่มาร์โคโปลโลเดินทางผ่าน แล้วนำมาเล่าในบันทึกการเดินทางของเขาเมื่อถึงเวนิสแล้ว (Georg Lane, 2011. Online) ดังนั้นเมื่อพบข้อบ่งชี้แรกในศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหงเกี่ยวกับตลาดปสานซึ่งเป็นตลาดแขกดั้งเดิมในเมืองสุโขทัย จึงจำเป็นต้องค้นหาต่อไปว่าข้อบ่งชี้ที่ 2 คือ มัสยิดหรือวัดแขกนั้นมีอยู่หรือไม่และถูกสร้างอยู่ที่ไหน? ผู้วิจัยศึกษาการให้ความหมายของคำว่า “พระอจนะ” ที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษว่า “Phra Achana” กับความหมายในภาษาอูรดูและฮินดี ศึกษาความหมายของคำว่า “วัดศรีชุม” ในพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระเจ้า, 2485) ศึกษาบริเวณที่ตั้งของวัดที่อยู่ในย่านตลาดปสาน ศึกษาสถาปัตยกรรมในการสร้างวัด และตรวจสอบแผนที่เกี่ยวกับทิศทางในการหันของตัวอาคาร พบข้อบ่งชี้หลายประการถึงความความเป็นมัสยิดมาก่อน โดยปรากฏบทบาทของมุสลิมด้านวัฒนธรรมของการไว้เคราและการขมมนูมของบรรดาคนไว้เคราเป็นจำนวนมาก จนชาวสุโขทัยสมัยก่อนเรียกสถานที่ขมมนูมนั้นว่า “วัดฤๅษีชุม” อันเป็นวัฒนธรรมของชนชาติไทยมานับแต่เริ่มก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของฤๅษีที่ไว้เครายาว ถิ่นไม้เท้า ใส่เสื้อลายหนังสือ และโพกผ้าบนศีรษะตามรูปแบบการโพกผ้าของมุสลิม ทำให้ชาวบ้านคิดว่าบรรดาคนที่มาขมมนูมในทุกวันและทุกสัปดาห์ใน

วันศุกร์เหล่านั้นว่าเป็นฤๅษี อนึ่ง คำว่าฤๅษีนั้น ในภาษาอูรดูและฮินดียังให้ความหมายถึง มุสลิมผู้ใช้ชีวิตสันโดษและสมถะแบบ ฤๅษี อีกด้วย ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ก่อนยกพลเข้าตีเมืองเชลียง (ศรีสัชนาลัย) ซึ่งบ่งชี้ว่ามีวัดชื่อ “วัดฤๅษีชุม” ดังนั้นการที่ชาวสุโขทัยรับเอาคติความเชื่อเกี่ยวกับฤๅษีซึ่งเป็นนักบวชในอินเดียที่ไว้เครายาวในศาสนาเชนและพราหมณ์ฮินดูทำให้เรียกมุสลิมที่ใช้ชีวิตในวิถี “ฤๅษี” ว่า “ฤๅษี” ซึ่งเป็นคำไทย ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่า “ฤๅษี” นั้น ถูกออกเสียงแผลงมาจากคำว่า “สุฟี”

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างประเทศสยามกับมุสลิมและค้นหาชุมชนมุสลิมในอาณาจักรสุโขทัยจากหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 3 บรรทัดที่ 2 ของพ่อขุนรามคำแหง ที่กล่าวถึงตลาดปสานกับพระอจนะ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่และหายไปของชุมชนมุสลิมย่านตลาดปสาน
3. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการมีตัวตนและบทบาทของมุสลิมในการมีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครอง และวัฒนธรรมของสยามมานับแต่การเริ่มก่อตั้งอาณาจักร

ขั้นตอนการวิจัย

1. บทความนี้เป็นบทความวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาภาคเอกสารจากศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 3 บรรทัดที่ 2 ของพ่อขุนรามคำแหงซึ่งจารึกไว้ว่า “เบื้องตีนนอนเมืองสุโขทัยนี้มีตลาดปสาน มีพระอจนะ มีปราสาท มีป่าหมากพร้าว ป่าหมากกลาง มีไร่ มีนา มีถิ่นถาง มีบ้านใหญ่ บ้านเล็ก”
2. ศึกษาเปรียบเทียบกับข้อความในศิลาจารึกหลักเดียวกันด้านที่ 2 ที่จารึกไว้ว่า “กลางเมืองสุโขทัยนี้มี

พินหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัฐมราศ มีพระพุทธรูป ...”

3. ศึกษาความหมายของพระอจนะที่จารึกไว้ต่อจากตลาดปสานในบรรทัดเดียวกันของศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 3 บรรทัดที่ 2 ของพ่อขุนรามคำแหง
4. ศึกษาเปรียบเทียบแผนที่โบราณกับจดหมายเหตุต่าง ๆ ทั้งจากตำราประวัติศาสตร์ พงศาวดาร บทความและงานวิจัยภายใน ประเทศไทย และจากต่างประเทศ

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาทั้ง 4 ขั้นตอน มาวิเคราะห์โดยอาศัยทฤษฎีการวิเคราะห์เหตุการณ์ตามกรอบปรากฏการณ์ (Lofland, 1971, p. 14 - 15) คือ ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร และทำไม เพื่อสืบค้นและตั้งข้อสันนิษฐานว่า มีชุมชนมุสลิมอยู่ใกล้กับตลาดปสานและมีความเชื่อมโยงกับวัดศรีชุมหรือไม่ อย่างไร ? ทำไมเรียกว่าฤๅษีชุม ? คำว่าฤๅษีชุมนั้นมีข้อบ่งชี้ถึงมุสลิมหรือไม่ ? วัดฤๅษีชุมคือมัสยิดหรือไม่ ? ทำไมจึงเปลี่ยนชื่อจากวัดฤๅษีชุมเป็นวัดศรีชุม ? อะไรคือปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่และหายไปของชุมชนมุสลิมย่านตลาดปสาน ? เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการมีตัวตนและบทบาทของมุสลิมในการมีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครอง และวัฒนธรรมของสยามมานับแต่การเริ่มก่อตั้งอาณาจักรสยาม

ผลการศึกษาวิจัย

1- ชื่อสยามในแผ่นดินอุษาคเนย์

สยาม เสียน หรือสียะ ล้วนเป็นคำที่ใช้เรียกอาณาจักรที่เกิดขึ้นในส่วนหนึ่งของแผ่นดินที่อยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปเอเชีย มีประวัติยาวนานและน่าสนใจศึกษามานับแต่แรกเริ่ม ในอดีตช่วงรุ่งเรืองสยามเคยเป็นศูนย์กลางปกครองนครรัฐอิสระต่าง ๆ ในอุษาคเนย์

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทยและบันทึกของราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิงทำให้ทราบว่า ในอดีตเคยมีอาณาจักรหนึ่งในอุษาคเนย์นามว่าเสียน เป็นดินแดนที่ถูกสร้างขึ้นครั้งแรกให้เป็นเมืองท่า เพื่อประโยชน์ทางการค้าคือพาณิชนาวิ แยกออกมาจากดินแดนที่มีนามว่า หลอหู่ ต่อมาเสียนได้เจริญรุ่งเรืองจนสามารถแยกตัวออกจากหลอหู่ได้โดยสมบูรณ์ (สุดใจ ตันฑาทากศ. พระเจนจินอักษร. 2507. เสียม หลอฮกกัก. น. 19)

สียะ เสียน หรือสยาม ที่จีนเรียกตามชาติพันธุ์ของผู้ก่อตั้งนั้น คนไทยนับแต่โบราณจนถึงปัจจุบันรู้จักกันในนามว่า สุโขทัย มีที่ตั้งชัดเจน แต่หลอหู่ซึ่งคนไทยเรียกว่าละโว้ เป็นราชอาณาจักรที่มีความคลุมเครือด้านศูนย์กลางของอำนาจ เพราะนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของไทยขัดแย้งกันว่าศูนย์กลางของอาณาจักรละโว้หรือทวารวดีอยู่ที่ไหนแน่ ?

ละโว้คือแผ่นดินแม่ที่มอบฉันทามติให้เสียน (สุโขทัย) ก่อตั้งขึ้นเป็นนครรัฐใหม่เพื่อให้เป็นเมืองท่าทางการค้าในราวคริสต์ศตวรรษที่ 11 มีผู้นำคนแรกคือพ่อขุนศรีน่านำนาม ผู้เป็นต้นราชวงศ์นำนามแห่งเมืองสุโขทัย เสียนจึงเป็นเมืองที่เคยอยู่ใต้อิทธิพลของละโว้นับแต่อดีต ต่อมากรุงศรีอยุธยาซึ่งแต่เดิมคือละโว้ได้กลับมาใช้อำนาจเหนือสุโขทัยอีกครั้งในรัชกาลของขุนหลวงพระจ้าว จึงถูกเรียกจากราชวงศ์หมิงว่า เสียนหลอหู่ หรือเสียนโล่ แต่ในภายหลังถูกเรียกสั้น ๆ ว่าเสียนหรือสยามอย่างเดียว

สาเหตุที่ทำให้สุโขทัยสามารถแยกตัวออกจากการอยู่ใต้อำนาจของละโว้ได้นั้นมาจากการยินยอมของพ่อขุนผาเมืองซึ่งเป็นทายาทโดยชอบธรรมแห่งบัลลังก์สุโขทัย ทรงทำพิธีราชาภิเษกให้พ่อขุนบางกลางท่าวซึ่งเป็นน้องเขยให้ขึ้นเป็นพ่อขุนศรีอินทราทิตย์

และทรงมอบพระแสงขรรค์ชัยศรีอันเป็นสัญลักษณ์แห่งกษัตริย์ให้ด้วยพร้อมกัน สาเหตุที่สองคือสงครามระหว่างมองโกลกับขอมในสมัยพ่อขุนผาเมืองที่ขอมเป็นพันธมิตรกับพุกามร่วมกันด้านทัพมองโกลที่มี “หริบุญชัย” เพราะเป็นพันธมิตร หลังจากนั้นอีกในสมัยจักรพรรดิคุปโลข่านที่ขอมต้องทำสงครามหลายครั้งกับกองทัพมองโกล สันนิษฐานว่าชาวญวนทั้งมุสลิมและพุทธอพยพลงมาจำนวนมากเพื่อมาตั้งรกรากในสุโขทัย เพราะผู้ปกครองเป็นคนชาติพันธุ์เดียวกัน อาณาจักรขอมจึงค่อย ๆ เสื่อมลงจนถึงกาลล่มสลาย

2. มีชุมชนมุสลิมอยู่ใกล้กับตลาดปสานและมีความเชื่อมโยงกับวัดศรีชุมหรือไม่ อย่างไร?

ความหมายของศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 3 บรรทัดที่ 2 ของพ่อขุนรามคำแหงบ่งชี้ว่า ตลาดปสานเป็นตลาดแขก มาจากคำว่า “บาซาร์” (Bazar) ในภาษาเปอร์เซียและอูรดู ตั้งอยู่ที่เบื้องดินนอนหรือทิศตะวันตกของเมืองสุโขทัย (แสดงว่าทิศหัวนอนอยู่ทางตะวันออก) และพบข้อบ่งชี้ว่า วัดศรีชุมที่ปัจจุบันเป็นสถานที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปที่คนไทยเรียกว่า “พระอจนะ” โดยสันนิษฐานว่ามาจากคำในภาษาบาลีว่า อจาละ ที่แปลตามตัวอักษรหมายถึง “การไม่ไป” และตีความว่าหมายถึง “ความมั่นคง” นั้น ผู้วิจัยพบว่าเป็นการสันนิษฐานที่คลาดเคลื่อน เพราะคำว่าพระอจนะ เขียนเป็นภาษาอังกฤษ ว่า Phra Achana มีการออกเสียงใกล้เคียงกับคำว่า “ปารอชชานา” ในภาษา “อูรดู” และ “ฮินดี” ซึ่งหมายถึง ดิมาจนะ ภาษา “อูรดู” เคยเป็นภาษาประจำชาติของอินเดีย และปากีสถานมายาวนานก่อนที่อินเดียจะกลับมาใช้ภาษา “ฮินดี” และเลิกใช้ภาษา “อูรดู” หลังได้รับเอกราชจากอังกฤษและแยกประเทศกับปากีสถาน แต่ประเทศปากีสถานยังคงใช้ภาษา “อูรดู” ซึ่งเป็นภาษา

ที่เกิดจากการรวมกันของภาษาและวัฒนธรรมของอินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ และอังกฤษเป็นภาษาราชการและวิชาการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

2.1 ทำไมเรียกว่าฤๅษีชุม ?

ข้อมูลจากพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชปราบเมืองเซลิยง (ศรีสขนาลัย) บ่งชี้ว่า สุโขทัยมีศาสนสถานที่คนไทยเรียกว่า “วัดฤๅษีชุม” ซึ่งโดยปรกติตามคติความเชื่อของคนไทยนั้น “ฤๅษี” คือผู้ทรงศีลที่รักสันโดษจนต้องออกไปสร้างกุฏิอยู่ในป่า ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสังคม แต่การที่วัดอยู่ห่างจากกำแพงเมืองหลวงประมาณ 50 เส้น ถัดจากถนนขนาดใหญ่ที่ทอดยาวออกมาจากประตูเมืองด้านตะวันตกประมาณ 50 เส้นเช่นกัน สันนิษฐานได้ว่าเป็นระยะทางของตลาดปสาน ซึ่งแน่นอนว่าจะต้องมีคนพลุกพล่าน แต่กลับมีฤๅษีอยู่ชุกชุมบริเวณนั้น ทำให้เกิดคำถามว่าฤๅษีทั้งหลายไปเปิดแผงขายอะไรอยู่ในตลาด ? ไปเปิดวิหารขนาดใหญ่อยู่ในย่านธุรกิจเพื่อประโยชน์อันใด ? รู้สึกถึงความแปลกและแตกต่างกันมากกับคติความเชื่อแบบดั้งเดิมของคนไทย เพราะฤๅษีนั้นคือชีไพร สถานที่ที่ฤๅษีควรอยู่คือป่าดงพงไพร ไม่ใช่เมืองในย่านธุรกิจที่มีแต่คนพลุกพล่าน แต่การที่มีมุสลิมเครยวามารวมกันละหมาดที่มัสยิด และเปิดแผงค้าขายสินค้าต่าง ๆ อยู่ในบริเวณใกล้กับมัสยิด หรือรอบ ๆ มัสยิดนั้น เป็นสิ่งที่เห็นกันอยู่ชินตาในสังคมมุสลิมที่มีมัสยิดจะอยู่ติดกับตลาดหรือร้านค้า เช่น มัสยิดมหานาค มัสยิดบ้านดอน มัสยิดต้นสน และมีอยู่ลักษณะคล้ายกันกับมัสยิดในประเทศปากีสถานรวมถึงประชาคมมุสลิมต่าง ๆ ทั่วโลก ที่ยังคงมีขายไว้เคราทั้งสั้นทั้งยาวทำมาค้าขายอยู่ใกล้ ๆ กับมัสยิด

2.2 คำว่าฤๅษีชุมนั้นมีข้อบ่งชี้ถึงมุสลิมหรือไม่ และทำไมจึงเปลี่ยนวัดฤๅษีชุมเป็นวัดศรีชุม ?

หากคนเครยวาวที่ชาวบ้านเรียกว่าฤๅษีเหล่านั้นคือบรรดาชายชาวมุสลิมที่มีความเคร่งครัดใน

ศาสนาที่ทำมาค้าขายอยู่ใน “บะซาร์” (ตลาดปสาน) คือผู้อพยพจำนวนมากจากด้าที่ที่ตั้งรกรากอยู่ในศรีสขณาลัยลงมาถึงเมืองสุโขทัยพร้อม ๆ ขาวด้าที่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งลักษณะการแต่งกายดังกล่าวจึงเป็นการแต่งกายตามหลักศรัทธาความเชื่อและวิถีชีวิตของมุสลิมมาแต่เดิมที่ติดตัวมา ดังนั้นการที่มีชายเครายวหลายคน แต่งตัวด้วยหนังสือตวัแบบ “คูฟีย” สวมหมวกทรงสูงแบบเปอร์เซีย นุ่งสะโหร่งหรือกางขาพองยาวถึงครึ่งหน้าแข้ง ถือไม้เท้าซึ่งมีประโยชน์สารพัด ค้าขายอยู่ในตลาดปสาน แล้วมารวมตัวกันละหมาดที่มัสยิดทั้ง 5 เวลาในทุกวัน หรือมาชุมนุมกันมากกว่านั้นเพื่อละหมาดวันศุกร์ในมัสยิดหลักที่มุสลิมเชื่อว่าเป็นสถานที่ที่ดีที่สุดในโลก ทำให้ชาวบ้านตั้งชื่อมัสยิดหลังนี้ว่า “วัดฤษีชุม” จนเมื่อรู้จักกันดีแล้วจึงเรียกย่อให้สั้นลงตามนิสัยของคนไทยว่า “วัดชีชุม” ดังนั้น “วัดฤษีชุม” จึงกลายเป็น “วัดชีชุม” และคงเรียกแบบนั้นจนถึงปัจจุบัน แต่การตั้งชื่อสันนิษฐานคลาดเคลื่อนเข้าใจว่า “วัดชีชุม” มาจากคำว่า “วัดสระริชุม” หรือ “สระลิชุม” ซึ่งหมายถึง วัดที่มีต้นโพธิ์ขึ้นชุกชุม ทำให้คนสมัยหลังเขียนผิดจากคำว่า “วัดชีชุม” เป็น “วัดศรีชุม” และเข้าใจความหมายผิดจากวัดที่มีฤษีชุม มาเป็นวัดที่มี “สระหรื / สระลิ” หรือต้นโพธิ์ชุกชุมคลาดเคลื่อนและห่างไกลจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ตามที่มีจารึกไว้

2.3 วัดฤษีชุมคือมัสยิดหรือไม่ ?

การศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของสถาปัตยกรรมในการสร้างวัดศรีชุมนั้นพบว่า ถูกสร้างด้วยอิฐแบบสถาปัตยกรรมของแขกจามที่ต่างจากสถาปัตยกรรมของขอมยุคที่ใกล้เคียงกัน ที่จะสร้างศาสนสถานด้วยหิน เช่นปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทนครวัด แต่วัดศรีชุมเป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นตามวัฒนธรรมการสร้างมัสยิดที่ผสมผสานกันระหว่างอาหรับ เปอร์เซีย เตอร์ก และ

จีน สังเกตได้จากซุ้มประตูทางเข้าอาคารที่เรียงซ้อนกันจนถึงยอดซุ้ม ที่แหลมแบบไม่มีอิฐชั้นกลาง และหน้าต่างมีลักษณะเป็นสามเหลี่ยมโค้ง และมีโคมที่เพ้นบันไดให้เดินขึ้นไปบนดาดฟ้าสำหรับให้ “มอซซิน” หรือที่มุสลิมไทยว่า “บิหลัน” เดินขึ้นไป “อาซาน”

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าการที่คนไทยไม่เลือกที่จะใช้คำว่า “มัสยิด” หรือ “สุเหร่า” เพราะคำทั้งสองคำเป็นภาษาต่างประเทศ ไม่เข้าใจความหมาย ไม่คุ้นที่จะเรียก ประกอบกับการที่คนไทยชอบใช้คำโดดสั้นแต่สื่อความหมายครอบคลุม จึงเรียกว่า “วัดแขก” ซึ่งปัจจุบันยังคงมีผู้เรียกอยู่ แต่วัดแขกก็น่าจะมีอยู่หลายวัดทั้งของมุสลิมและฮินดู เลยเรียกเจาะจงเฉพาะที่ว่า “วัดฤษีชุม” แล้วตัดสั้นลงเหลือ “วัดชีชุม” แม้แต่วัฒนธรรมการเรียกมัสยิดของคนมุสลิมไทยเอง ยังชอบเรียกชื่อมัสยิดตามชื่อหมู่บ้านที่ตัวเองอาศัยอยู่เช่น สุเหร่าลำสาละ สุเหร่าวังใหญ่ และสุเหร่าทับช้าง เป็นต้น

หลักการอิสลามที่บอกว่ามัสยิดเป็นสถานที่ที่ดีที่สุดนั้น มีหลักฐานคำสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จากรายงานของอบิหุร็อยเราะฮ์ ในเศาะเหียะหฺมุสลิม หะดีษที่ 671 ว่า

عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال
أحب البلاد إلى الله مساجدها وأبغض البلاد إلى الله
أسواقها

ความว่า รายงานจากอะบิฮุร็อยเราะฮ์ว่า แท้จริงท่านเราะซูล (คืออัลลลอฮฺอะลัยฮิอะสสลัม) กล่าวว่า “ที่ชอบยิ่งของบรรดาเมือง ณ อัลลอสฺฮฺคือบรรดามัสยิดของมัน และที่กรัวยิ่งของบรรดาเมือง ณ อัลลอสฺฮฺคือบรรดาตลาดของมัน” ดังนั้น ณ เบื้องต้นนอนเมืองสุโขทัยนี้จึงมีสถานที่อันเป็นแหล่งรวมของสิ่งทีอัลลอสฺทรงกรัวคือ “ตลาดปสาน” และมีสถานที่อันเป็นแหล่งรวมของสิ่งทีอัลลอสฺทรงพอพระทัยคือ “พระอนนะ” หรือมัสยิดฤษีชุม ซึ่งเป็นความเข้าใจแบบเดียวกันของมุสลิมที่มีความรู้ในศาสนาอิสลามทั่ว

โลก ดังนั้นการที่สุโขทัยมีสถานที่ที่ดีที่สุดของเมืองอยู่ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมือง แขกมุสลิมย่านตลาดปสานจึงเรียกมัสยิดแห่งนี้ว่า “บารออัชชานา” (Bhara Acchana) จารึกสุโขทัยจึงจารึกตามภาษาอินเดียซึ่งถือเป็นภาษาชั้นสูงตามการเรียกของแขกว่า “พระอนนะ” แต่ชาวเมืองเรียกตามความเข้าใจของตนว่า “วัดฤๅษีชุม” หรือเรียกสั้นกว่าตามนิสัยดั้งเดิมประจำชาติว่า “วัดชีชุม”

หลักฐาน 3 ประการที่สนับสนุนข้อสันนิษฐานว่าวัดศรีชุมเคยเป็นมัสยิด

หลักฐานที่ 1 ได้จากข้อความในศิลาจารึกหลักที่หนึ่งของพ่อขุนรามคำแหงด้านที่ 2 ที่ทำให้เกิดคำถามในการวิจัยว่า เหตุใดจึงมีการกล่าวถึงพระพุทธรูปไว้อย่างชัดเจนว่ากลางเมืองสุโขทัยนั้นมีพระพุทธรูป แต่ที่เบ็งบดินนอนของเมืองสุโขทัยก็มีพระพุทธรูป แต่ท่านกลับไม่จารึกไว้เหมือนกับกลางเมืองที่จารึกไว้ว่า “กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัฐราช มีพระพุทธรูป มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันราม มีพิหารอันใหญ่ มีพิหารอันราม”¹ แต่จารึกถึงสิ่งเดียวกันที่อยู่นอกประตูเมืองด้านตะวันตกเฉียงเหนือใกล้ตลาดปสานที่เป็นตลาดแขกว่า “เบ็งบดินนอนเมือง สุโขทัยนี้มีตลาดปสาน มีพระอนนะ มีปราสาท”² ส่วนคำว่าปราสาทนั้นสันนิษฐานว่าเป็นวัดพระพายหลวง เนื่องจากมีคูน้ำล้อมรอบ ซึ่งการสร้างปราสาทราชวังนั้น ประดิษฐานจะมีคูน้ำล้อมรอบเพื่อป้องกันข้าศึกศัตรู แต่การที่วัดหลวงจะมีคูน้ำล้อมรอบในขณะที่เมืองสุโขทัยไม่มีคูน้ำล้อมรอบดูจะขัดกับความเป็นจริงเกี่ยวกับจุดประสงค์ในการสร้างวัดเพื่อให้คนสามารถเข้าถึงพระธรรมได้จากทุกทิศ

การวิเคราะห์ข้อความในศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหงด้านที่ 2 และ 3 ทำให้ได้ข้อสรุปว่า วัดศรีชุมเคยเป็นมัสยิดย่านตลาดปสาน เพราะตลาดปสานกับวัดศรีชุม(พระอนนะ) นั้น ตั้งอยู่ทางเบ็งบดินนอนของเมืองสุโขทัยตามจารึกพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งตามแผนที่นั้นวัดศรีชุมตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือนอกกำแพงเมืองสุโขทัย และถัดจากวัดศรีชุมขึ้นไปทางตะวันออกเฉียงเหนือคือวัดพระพายหลวงซึ่งมีลักษณะการสร้างแบบมีคูน้ำล้อมรอบกำแพงปราสาทอีกที ซึ่งศิลาจารึกกล่าวว่า “เบ็งบดินนอนเมืองสุโขทัยนี้มีตลาดปสาน มีพระอนนะ มีปราสาท มีป่าหมากพร้าว ป่าหมากกลาง มีไร่ มีนา มีถิ่นถาน มีบ้านใหญ่ บ้านเล็ก”³ ไม่ได้ระบุว่า มีป่าโพธิ์หรือปามะเตือ ที่จะเป็หลักฐานให้สรุปได้ว่าเป็นศาสนสถานที่มี สระ / สระ หรือ ต้นโพธิ์ขึ้นกันอย่างชุกชุม

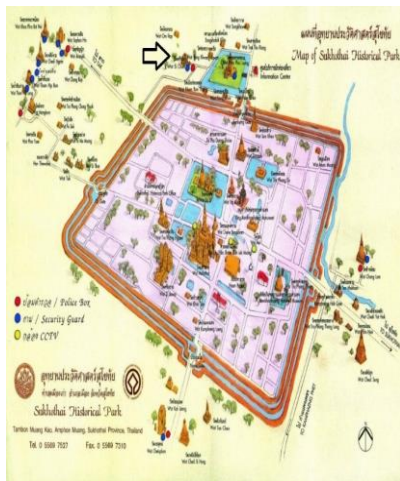
หลักฐานที่ 2 คือตัววัดที่หันไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือตามแนวกำแพงเมืองซึ่งเฉียงไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือนั้นเป็นทิศของ “กบิลต์”⁴ ถัดไปคือ วัด พระ พาย หลวง ที่ อยู่ ถัด ไป ทาง ทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือของวัดศรีชุม ที่จะเฉียงทะแยงไปทางขวาอีกนิดจากแนวกำแพงเมือง ตามภาพที่ได้จากแผนที่ดาวเทียม

¹ ศิลาจารึกหลักที่หนึ่งของพ่อขุนรามคำแหงด้านที่สอง

² ศิลาจารึกหลักที่หนึ่งของพ่อขุนรามคำแหงด้านที่สาม

³ ศิลาจารึกหลักที่หนึ่งของพ่อขุนรามคำแหงด้านที่ สาม

⁴ กบิลต์ หรือ อัลกิบละฮฺ หมายถึงทิศหันไปคือ ทิศอันเป็นที่ตั้งของวิหารกะอเบะฮฺ ที่อัลลอฮฺทรงบัญญัติในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน (อัลบะเกาะเราะฮฺ 2 : 144) ให้เป็นทิศที่ห้ามมุสลิมหันตรงไปยังทิศที่ตั้งของกะอเบะฮฺเวลาละหมาด

แผนที่ท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย บ่งชี้ว่า กำแพงเมืองสุโขทัยเอียงไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นแนวเอียงของวัดศรีชุมเช่นกัน

หลักฐานที่ 3 คือ ตัววัดศรีชุมมีสถาปัตยกรรมแบบอาหรับ เปอร์เซีย เติร์ก และจีนผสมกันอยู่ แต่อาจจะมีการดัดแปลงให้เข้ากับสถาปัตยกรรมของไทย โดยอาจมีผู้แย้งว่าเป็นสถาปัตยกรรมแบบโกธิกของฝรั่ง ซึ่งเป็นอีกทัศนะหนึ่งที่พยายามกีดกันวัฒนธรรมอิสลามให้ออกไปจากวัฒนธรรมของไทยจะโดยเจตนาหรือไม่เจตนาก็ตาม เพราะรายละเอียดของสถาปัตยกรรมโดยรวมหลังจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์แล้ว วัดศรีชุมมีสถาปัตยกรรมที่แตกต่างจากวัดอื่น ๆ ในตัวเมืองสุโขทัย ที่ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมของขอม เนื่องจากตัววัดศรีชุม ก่อขึ้น ด้วยอิฐซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมของมอญและเขมร ซึ่งแตกต่างจากขอมในยุคเดียวกันที่สร้างวิหารด้วยหิน สันนิษฐานว่าสร้างมานานก่อนสมัยพ่อขุนรามคำแหง (คุมกฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2526. น. 92-97, 114) และเมื่อถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้นยังคงเป็นมัสยิดอยู่ มีช่องทางเดินออกไปสู่ฐานของโดมหรือหลังคาทรงปั้นหยาที่ครอบตัววัดไว้เพื่อให้ปีหล่นสามารถเดินขึ้นไปอาชานบอเวลาละหมาดทั้ง 5 เวลา และเรียกพ่อค้าแขกมุสลิมที่โดยทั่วไปล้วนไว้เคราตาม

หลักการศาสนาให้มาชุมนุมกันเพื่อทำการละหมาด ญะมาอะฮ์หรือมาประชุมกันในกิจสำคัญที่ต้องทำร่วมกัน และเมื่อโดมพังลงด้วยเวลาหรือสงครามที่เกิดขึ้น จึงเกิดเป็นช่องว่างขึ้นประกอบกับเมื่อไม่หลงเหลือมุสลิมเข้ามาทำการละหมาดเพราะสูญหายหรือลี้ภัยสงครามไปนานแล้ว จึงมีการสร้างพระพุทธรูปตั้งไว้ในวัดโดยด้านหลังองค์พระนั้นคือทิศตะวันตกที่มีองศาในการหันตรงกับทิศของเมืองมกกะฮ์

สันนิษฐานว่าพระประธานถูกสร้างขึ้นสมัยหลังและห่างจากช่วงเวลา que เริ่มสร้างมาก คือเพิ่งมาสร้างขึ้นในสมัยพระยาสิทธิราช พ.ศ. 1890 / ค.ศ. 1347 และมีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องราวชาดกตามหลักความเชื่อของพุทธศาสนาและสร้างพุทธบาทจำลองไว้เหนือทางออกด้านบน แต่จากสถาปัตยกรรมที่มีรูปทรงแบบอาหรับและเปอร์เซียนั้น อาจทำให้คนเข้าใจว่าเป็นมัสยิดอีก จึงมีการสร้างพระพุทธรูปตั้งไว้อีก 1 องค์ตรงทางเข้าตัวมณฑปของวัด ส่วนพระพุทธรูปที่จำลองครอบบนปลายอุโมงค์นั้น สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นสมัยหลังจากนั้นอีกมาก เมื่อกรมศิลปากรได้ทำการบูรณะทางโบราณคดี มณฑปวัดศรีชุม เมื่อราวปี พ.ศ. 2496 - 2499 หรือตรงกับสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม จึงได้บูรณะพระพุทธรูปภายในตัวอาคารให้มีขนาดความสูง และใหญ่กว่าเดิมดังที่เห็นในปัจจุบัน (อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย. (2563). “ภาพถ่ายเก่า” บูรณะวัดศรีชุม) แต่ผู้วิจัยไม่ทราบว่ามีบูรณะพระพุทธรูปที่อยู่ตรงหน้าประตูทางเข้าด้วยหรือไม่ เพราะปัจจุบันได้ย้ายพระพุทธรูปที่อยู่ด้านหน้าประตูทางเข้าอาคารออกไปแล้ว ดังรูป

วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย ถ่ายเมื่อครั้งก่อนการบูรณะ
สันนิษฐานว่าถ่ายไว้ราวสมัยรัชกาลที่ 5 - 6 พบว่าเคยมี
พระพุทธรูปตั้งประดิษฐานไว้ทั้งด้านหน้าและด้านใน
ของอาคาร (หอจดหมายเหตุ. (2017). จารึกวัดศรีชุม
มรดกความทรงจำจากยุคสุโขทัย. เรื่องเก่าเล่าอดีต หอ
จดหมายเหตุ สักระสังฆมณฑลกรุงเทพฯ ออนไลน์)

**3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่และหายไปของ
ชุมชนมุสลิมย่านตลาดปสาน** สันนิษฐานว่าหลังคาที่
เปิดอยู่เหนือองค์พระประธานนั้นคือโดมมัสยิดแบบ
อาหรับหรือเปอร์เซียหรือหลังคาปั้นหย่าแบบมัสยิดของ
ชาวมลายูโบราณที่ถล่มลงมา จากการทำลายด้วยปืน
ใหญ่หรือการเผาทำลาย ซึ่งตามประวัติศาสตร์นั้นมี
สงครามเกิดขึ้นหลายครั้ง ศึกษาได้จากศิลาจารึกวัดศรี
ชุมเองที่บอกถึงการรุกรานของขอมสละบาตโหลยล่ำพวง
สงครามชิงแผ่นดินคืนของพ่อขุนผาเมืองกับพ่อขุนบาง
กลางท่าว¹ สงครามขยายอาณาเขตของสุโขทัยสมัยพ่อ

ขุนรามคำแหง สงครามขยายอาณาเขตของอยุธยา 16
ครั้งสมัยขุนหลวงพะงั่ว สงครามกลางเมืองและการแย่ง
ชิงราชบัลลังก์ภายในของอาณาจักรอยุธยา สงคราม
ของกรุงศรีอยุธยากับพม่าและการสูญเสียกรุงศรีอยุธยา
แก่พม่าถึงสองครั้ง ซึ่งทุกครั้งที่มีการสงครามในภาคเหนือ
ทั้งจากภาคเหนือลงมาหรือจากภาคกลางขึ้นไป
ภาคเหนือ สุโขทัยคือทางผ่านของบรรดากองทัพ
เหล่านั้น ดังนั้นเวลาเกิดศึกสงครามระหว่างนครรัฐ
หากวัดไทยหรือวัดแขกถูกประดับด้วยแก้วแหวนเงิน
ทองอยู่บนโดมและตัวอาคาร เครื่องประดับสูงค่า
เหล่านั้น ย่อมต้องเป็นที่หมายปองของข้าศึกศัตรูและ
เสี่ยงต่อการถูกปล้นสะดม

การประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ในมัสยิดเป็น
สิ่งที่เป็นไปไม่ได้หากยังมีมุสลิมจำนวนมากใช้มัสยิดหลัง
นี้ทำการเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์อยู่ ผู้วิจัยจึงขอเลือก
สันนิษฐานว่าการสร้างพระพุทธรูปในวัดฤๅษีชุมนั้น
เกิดขึ้นภายหลังและมีสาเหตุต่อเนื่องมาจากสงคราม
หลายครั้ง เช่น สงครามมองโกลขอม สงคราม
ขอมสละบาตโหลยล่ำพวง สงครามอยุธยากับเมืองเหนือ
และสงครามไทยพม่า เพราะสงครามในสมัยโบราณ
จนถึงปัจจุบันนั้นการข่มขวัญศัตรูได้ ถือเป็นเรื่องสำคัญ
ที่ต้องทำกัน กองทัพของศัตรูจึงมักจะเลือกทำลาย
สัญลักษณ์ทางศาสนาเพื่อทำลายขวัญและกำลังใจของ
ข้าศึก แต่หากทำลายไม่ได้เพราะอาคารมัสยิดโบราณ
เป็นสถาปัตยกรรมที่ออกแบบและสร้างมาให้คงทน
ผ่ายตรงข้ามย่อมต้องคิดอุปบายในการเปลี่ยนแปลงให้
กลายมาเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาของตน แต่นิสัยคน
ไทยนั้น คนบ้านเดียวกันที่เคยนับถือกันย่อมจะไม่

¹เป็นชื่อเรียกแต่เดิมในการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ซึ่งปัจจุบันมี
ผู้เปลี่ยนให้เป็นพ่อขุนบางกลางท่าว แต่ผู้วิจัยเกรงว่าจะทำให้

ข้อมูลทางประวัติศาสตร์คลาดเคลื่อน จึงใช้ชื่อเดิมที่ได้มีการ
เรียกขานไว้

ทำร้ายจิตใจของเพื่อนร่วมแผ่นดินเดียวกัน จะเป็นไปได้ก็แต่เพียงเมื่อมุสลิมสยามย่านตลาดปสานไม่รอดจากสงครามปกป้องมาตุภูมิ ที่เหลือรอดจำเป็นต้องอพยพลี้ภัย มัสยิดจึงถูกทิ้งร้างยาวนาน

เมื่อมีผู้ปกครองที่นับถือศาสนาพุทธขึ้นมาปกครอง การทำให้ศาสนสถานยังคงเป็นศาสนสถานนั้น ถือเป็นการให้เกียรติต่อสถานที่มากกว่าที่จะยึดเอามาเป็นของส่วนตัว จึงเกิดการบูรณะขึ้นใหม่และสร้างพระพุทธรูปไว้ สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในสมัยใดสมัยหนึ่ง เช่น พงศาวดารระบู้ไว้ว่า สมัยพระยาสิทธิไธนั้นพระองค์ทรงทำนุบำรุงพุทธศาสนาและเลื่อมใสพุทธศาสนาจนสละราชสมบัติและออกผนวช หรือในสมัยพระบรมราชธิราชที่ 1 คือ ขุนหลวงพระจันทน์ถือศาสนาพุทธเป็นผู้พิชิตและผนวกลุโซทัยให้เป็นประเทศราชฎ์ของกรุงศรีอยุธยา หรือในสมัยพระชัยราชาธิราชในครั้งที่ทรงยกทัพจากอยุธยาพิชิตเมืองเหนือ และทุกครั้งที่ทัพพม่ายกทัพมาพิชิตกรุงศรีอยุธยาผ่านสุโขทัยมัสยิดถูกย้อมถูกพิชิตด้วย เพราะแม้แต่ตัวอาคารของชาวพุทธในสยามที่นับถือศาสนาพุทธเหมือนกันกับพม่ายังถูกเผาทำลายเพื่อปล้นเอาทองคำกลับไปพม่าเช่นกัน มัสยิดหลายหลังในอยุธยาตั้งที่เคยปรากฏในภาพวาดของชาวฮอลันดาและฝรั่งเศสเช่นกัน ที่ไม่รอดพ้นจากการถูกทำลายลงจากภัยสงครามระหว่างสยามกับพม่า เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 แก่พม่าแห่งอาณาจักรพุกาม

สรุปผลการวิจัย

1. มุสลิมตั้งชุมชนอยู่ในสุโขทัยนับแต่เริ่มสร้างหลักฐานทางโบราณคดีเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม ที่ตั้งและทิศทางของวัดศรีชุม ทำให้สันนิษฐานได้ว่าวัดศรีชุมถูกเคยเป็นมัสยิดมาก่อน เป็นที่ชุมนุมของคนมี

เครา โปกหัว และถือไม้ ที่ชาวบ้านพากันเรียกว่าฤๅษี และตั้งชื่อมัสยิดหลังนี้ว่าวัดฤๅษีชุม

2. การมีตัวตนและการดำรงอยู่ของมุสลิมในสุโขทัยมาจากสาเหตุหลัก 3 ประการ คือ 1. ถูกเกณฑ์จาก “ด้าลี” ลงมาสงครามกับขอมสมัยราชวงศ์หวนและลี้ภัยสงครามจาก “ด้าลี” สมัยราชวงศ์หมีง 2. มาทำการค้า และ 3. เผยแผ่ศาสนา แต่การหายไปของมุสลิมจากสุโขทัยจนทำให้มัสยิดร้างและถูกเปลี่ยนเป็นวัดนั้น มีสาเหตุหลักมาจากสงครามเพราะเป็นทางผ่านอยู่เสมอ

3. ศิลจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ 3 บรรทัดที่ 2 บ่งชี้ถึงการมีตัวตนและการเป็นพลเมืองสุโขทัยของมุสลิม และศิลปจารึกวัดศรีชุมบอกถึงบทบาทในการปกป้องบ้านเมืองของพลเมืองสุโขทัย เช่น สงครามกับขอมสบาดโขลญลำพง ฯลฯ มุสลิมจึงมีบทบาททาง การค้า และการเผยแผ่ศาสนา และสงครามปกป้องอาณาจักรสุโขทัยนับแต่เริ่มสร้าง ซึ่งเมื่อรวมกันแล้วทำให้เห็นภาพรวมที่มุสลิมมีบทบาทในการเป็นพลเมืองของสุโขทัยที่ต้องมีส่วนร่วมในการสงครามปกป้องอาณาจักร, มีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครอง โดยเฉพาะแนวคิดที่ว่ากษัตริย์เป็นพ่อเมือง ไม่ได้เป็นสมมติเทพแบบขอม และไม่ได้เป็นบุตรแห่งสวรรค์แบบจีน, และมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมของสยามโดยเฉพาะการตลาด การขนส่งสินค้าส่งคโลกขนสัตว์ ไม้หอม เครื่องเทศต่างแดน และการนำเข้าสินค้าที่จำเป็นจากต่างแดนสู่สุโขทัย

ข้อเสนอแนะ

1. บทควมวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้นท่ามกลางความแตกต่างในด้านศรัทธาความเชื่อและวิถีปฏิบัติในสังคมพหุวัฒนธรรมของปวงชนชาวไทย

2. ต้องการสื่อให้เห็นถึงปัญหาความขัดแย้งอันเกิดจากการยึดถือตนเองเป็นที่ตั้งและละเลยต่อสิทธิ และเสรีภาพในการนับถือศาสนาของเพื่อนที่มีส่วนร่วมในชาติพันธุ์ และแผ่นดินเกิดเดียวกัน

3. ความแตกต่างของคนต่างเชื้อชาติ ต่างศาสนา ต่างวัฒนธรรมที่อาศัยอยู่ในถิ่นที่อยู่เดียวกัน เป็นเรื่องปกติของสังคมพหุวัฒนธรรม การคิดว่าเป็นปัญหาความขัดแย้ง จะนำมาซึ่งความพยายามเอาชนะกันอย่างไม่คำนึงถึงความสูญเสีย ขาดความสามัคคี เป็นเป้าหมายของการยุยงให้เกิดความขัดแย้ง สงครามภายใน จนถึง

การเข้ายึดครองจากชาติมหาอำนาจที่มีแสนยานุภาพด้านอาวุธ และกลศึกสงคราม

4. การไม่ให้เกียรติ และไม่อดทนต่อความต่างของกันและกัน เป็นสาเหตุของความอ่อนแอ และความสูญเสีย แต่การสงวนจุดต่าง และแสวงจุดร่วมภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมถือเป็นบทบาทสำคัญที่ชาวสยามเคยปฏิบัติร่วมกันมานับแต่โบราณเพื่อรักษาความสามัคคีและดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- เกริกฤทธิ์ เชื้อมงคล. (2558). *สุโขทัย ตำนานการสร้างเมือง*. กรุงเทพฯ: สยามความรู้.
- กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี. (2485). *พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ*. กรุงเทพฯ: กรมพระยาดำรงราชานุภาพ.
- กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี. (2485). *พระราชนิพนธ์พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ*. กรุงเทพฯ: กรมพระยาดำรงราชานุภาพ.
- เฉลิม ยงบุญเกิด. (2557). *บันทึกว่าด้วยชนบทธรรมนิยมประเพณีของจีนละ*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ. (2539). *มุสลิมในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการหอสมุดกลางอิสลามสายสกุลสุลต่านสุลัยมาน.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2526). *เที่ยวเมืองพระร่วง*. กรุงเทพฯ: พระจันทร์.
- วริศรา ตั้งคำวานิช. (2557). ประวัติศาสตร์ “สุโขทัย” ที่เพิ่งสร้าง. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศุภการ สิริไพศาล และ พิภู บุซบก. (2561). *รายงานการวิจัยการแปลและศึกษาเอกสารจีนโบราณเกี่ยวกับไทยในบริบทของเส้นทางสายไหม*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สุดใจ ตันตะภากร (พระเจนจันทร). (2507). *จดหมายเหตุเรื่องพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับกรุงจีน และ นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน*. เสียมหลอกก. น. 5. กรุงเทพฯ: นายนิสสัย เวชชาชีวะ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานสถาปนา ๖๐ ปี นายนิสสัย เวชชาชีวะ ณ สุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส 27 เมษายน 2507.
- สุนทร ชุตินทรานนท์ และคณะ. (2557). *ชาตินิยมในแบบเรียน*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- หอจดหมายเหตุ. (2560). *จารึกวัดศรีชุม มรดกความทรงจำจากยุคสุโขทัย*. เรือเก่าเล่าอดีต. หอจดหมายเหตุ สัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ. สืบค้นเมื่อ 14 มกราคม 2562 จาก <http://catholichaab.com/main/index.php/research-and-study/2016-12-14-03-46-25/1572-2017-06-29-02-37-45>

- อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย. (2563). “ภาพถ่ายเก่า” บุรณะวัดศรีชุม. อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2562 จาก https://www.silpa-mag.com/old-photos-tell-the-historical-story/article_17681.
- George Lane. (2011). *SAYYED AJALL*. Encyclopaedia Iranica. Retrieved April 8, 2020, from <http://www.iranicaonline.org/articles/sayyed-ajall>
- Lofland, J. (1984). *Analyzing Social Settings*. Blemont, Calif, Wadworth.
- Marco Polo. Newly translated and edited, with note by Colonel Henry Yule, C.B., (1871). *The Book of Ser Marco Polo the Venetian*. Vol II. London: Jhon Murry, Albermal Street.
- Prarang Museum. (2019 January 10). *India Orientalis, Hondius - Mercator Atlas, 1606*. The story of the Indian civilization through the evolution of its cities & towns, along its rivers. Retrieved April 7, 2020, at 15.56 pm., from <http://indiavisual.com/categories1.php?id=54>